

Recensie

Ton van Strien & Roel Zemel (red.).
'Daer omme lachen die liede'.
Opstellen over humor in literatuur en taal voor Fred de Bree
 Amsterdam (Stichting Neerlandistiek VU) 2005.
 € 20,00
 208 pagina's.
 ISBN 90 72365-00-3

Lolbroek van de neerlandistiek?

Zoals wij tegenwoordig terug kunnen vallen op dokter Phil of het internet voor een snel gezondheidkundig advies, boden in de zeventiende eeuw de volkswijsheden op winkelpuien, uithangborden en ruiten houvast voor wie fit en energiek wilde blijven: 'Wilje blijven gezont, / Post zoo dikwils als een Hont; / En houdje achterpoort altijd open: / Zoo hoefje na geen Doctor te loopen.'

In de zeventiende-eeuwse Republiek moet een buitengewoon levendige cultuur van opschriften, volksdichten en spotverzen hebben bestaan, zo bewijzen de vier verzamelbundels met straatpoëzie van Hieronymus Sweerts, waaruit bovenstaand citaat afkomstig is. Sweerts' vrolijke verzameling - bijeengeraapt van plaatsen die uiteenlopen van winkelpuien tot lijkbaren, van varkenshokken tot diakenzakjes - vormt een waardevolle bron van informatie over het zeventiende-eeuwse stadsleven. Maar het is nodig 'ook de koddigste versjes met de nodige wetenschappelijke ernst en afstandelijkheid te benaderen', aldus Johan Koppenol in zijn bijdrage aan de bundel *'Daer omme lachen die liede'*. Koppenol meent dat een wetenschappelijke benaderingswijze de lezer in staat stelt Sweerts' versjes op waarheid te beoordelen. Zou de uitspraak 'Den Hemel wint men door geweld, Of is te koop door kracht van gelt' daadwerkelijk aan een altaar in Antwerpen hebben gehangen? Koppenol denkt van niet.

Koppenols essay maakt duidelijk hoe humoristische teksten gebaat zijn bij een serieuze benadering. Lachen om Sweerts' grappen is niet genoeg: alleen degene die de teksten met een wetenschappelijke bril benadert, is in staat vraagtekens te zetten bij de authenticiteit van de volksversjes. De paradoxale combinatie tussen 'humor' en 'wetenschap' is vruchtbaar, zo blijkt uit *'Daer omme lachen die liede'*. Deze bundel met opstellen over humor in literatuur en taal is opgedragen aan Fred de Bree, die in februari 2005 afscheid nam van de VU. Zoals blijkt uit het 'Woord vooraf' van Dick van Halsema, verloor de VU met De Bree niet alleen een gewaardeerde hoogleraar van zowel de letterkunde van de late middeleeuwen als die van de negentiende eeuw, maar bovendien een goedlachse gangmaker. Want hoeveel pret de Amsterdamse collega's ook beleefden, 'de lach van Fred was het grootst.'

Het is ongetwijfeld de grote waardering voor De Bree die er toe geleid heeft dat maar liefst dertig wetenschappers zich geroepen hebben gevoeld een steentje bij te dragen aan zijn afscheidsbundel. Uit Van Halsema's inleiding blijkt dit enorme aantal niet alleen te bestaan uit de collega's Nederlandse letterkunde met wie hij in zijn vele jaren bij de VU heeft samengewerkt, maar ook uit oud-studenten die de mediëvistiek

trouw zijn gebleven, uit collega's taalkunde, uit leden van de Commissie Voorlichting van de opleiding Nederlands aan de VU - waar De Bree lange tijd voorzitter van is geweest -, uit collega's van de Landelijke Vereniging van Neerlandici waar hij als bestuurslid deel van uitmaakte en ten slotte uit oud-docenten mediëvistiek uit De Bree's studententijd in Utrecht. Kortom: een rijkgeschakeerde combinatie. Helaas doet die juist afbreuk aan de consistentie van de bundel. De opstellen in de bundel handelen zowel over taalbeheersing en taalkunde als over literatuur vanaf de middeleeuwen tot aan de postmoderne tijd: een wat al te ambitieuze inhoud voor een boek van slechts tweehonderd pagina's. Ik weet dat multidisciplinair onderzoek erg modern is, maar in dit geval is het 'hap-snap-gevoel' dat de leeservaring me geeft niet te onderdrukken. Zelfs het gezamenlijke thema 'humor' kan moeilijk eenheid aanbrengen in het boek, temeer omdat over de behandeling van dat thema weinig consensus lijkt te bestaan. 'Er bestaat (...) een universeel gevoel voor humor', betoogt Marjolein Hogenbirk in haar essay. Een universeel gevoel voor hoe humor in literatuur en taal het beste bestudeerd kan worden, bestaat duidelijk niet. Zo meent Gerritsen 'de lach' probleemloos te kunnen koppelen aan humor, terwijl Moser de vanzelfsprekende band tussen humor en lachen onderuit haalt en Van Halsema op zijn beurt een voorbeeld bespreekt van literatuur die weliswaar 'dezelfde zenuwen en spiertjes' traint als grappige literatuur dat doet, maar in plaats van een harde lach juist een 'geluidloze, verbijsterde hilariteit' teweegbrengt. En waar Van Dijk betoogt dat humor schuilgaat in de verteltechniek, beperkt Duits zich in zijn bespreking van Hoofts biografie over Hendrik de Grote tot de humoristische anekdotische inhoud.

Enkele auteurs lijken zelfs helemaal géén kijk op humor lijken te hebben en kozen een onderwerp uit een andere hoek. Zo legt Edwin Lucas zich in zijn essay toe op De Bree's 'kritische geest bij het interpreteren van literatuur', omdat hij meent dat bij een overdaad aan humoristische onderwerpen 'Fred het gevaar [loopt] hier te kijk te staan als een lolbroek van de neerlandistiek.' Het gevaar lijkt me niet reëel, maar zelfs wanneer ik mij hierin vergis, denk ik niet dat Lucas daar in zijn ééntje iets aan zou kunnen veranderen. Hoewel ik betwijfel of De Bree's vrolijke lach wel een voldoende legitimering is voor

een afscheidsbundel over humor, kan ik de uitspraak van Lucas niet anders opvatten dan een poging zijn gebrek aan inspiratie te verbloemen.

Gelukkig zijn er ook voldoende auteurs die gebrek aan inspiratie niet verweten kan worden. Toegegeven, de bundel geeft een onvolledig beeld van de rol van humor en in de essays van gemiddeld nog geen zeven pagina's ontbreekt doorgaans diepgang. Desondanks bieden veel bijdragen een interessante blik op humoristische teksten. Zo was ik erg gecharmeerd van het essay van Bart van den Haak, die in slechts viereenhalf pagina betoogt hoe één van de liederen uit het Gruuthuse-liedboek experimenteel te noemen is door een geraffineerd gebruik van het acrostichon: 'Het gedicht kan als een "pamflet" tegen inferieure hoofse poëzie gelezen worden, misschien zelfs wel als faillietverklaring van het genre.' Van den Haak neemt hiermee een gedurfd standpunt in en is daarmee een welkome verfrissing tussen de veelheid aan essay's uit de middeleeuwse hoek, die zich grotendeels laat kenmerken door ingetrapte open deuren. Van den Haak is gelukkig niet de enige uitzondering het in rijtje van weinig vernieuwende en weinig diepgaande middeleeuwers. Zo zijn er ook Marjolein Hogenbirk, die constateert dat het gebruik van humor in literatuur niet een lachsalvo van de luisteraars tot primair doel hoeft te hebben en Hans van Dijk, die betoogt dat de verteltechniek bepalend is voor de humoristische werking van een verhaal. Van Dijk bouwt zijn verhaal op vanuit een sterke eigen visie op de werking tussen humor en literatuur, iets wat in de meeste essay's ontbreekt. Zo zijn Nelleke Moser en Jacqueline de Bel tot mijn verbazing de enige twee auteurs die zich in hun opstel expliciet beroepen op een bestaande theorie binnen het wetenschappelijke humoronderzoek, waar tegen zij hun eigen betoog afzetten.

Sommige essay's zijn origineel, puur door de buitengewoon vermakelijke onderwerpskeuze. Zonder twijfel spant de bijdrage van Tieme van Dijk over 'humor in de middeleeuwse beschrijving van de Noordse godenwereld vanuit een gespreksanalytische invalshoek' wat dat betreft de kroon. Opvallend is bovendien Margreet Onrusts opstel over de het gebruik van humor in een softwarehandleiding voor Dummies: door 'een bijna carnivaleske omkering van waarden' wordt in de handleiding de draak gestoken met computervirtuozen: 'Wel, op de meeste computerwijsneuzen lig je lichtjaren voor. Je kunt met een buurman praten zonder bijvoorbeeld meteen iets over de nieuwste "Flash ROM upgrades" te mompelen.' De uitleg van het softwareprogramma gaat eveneens gepaard met een flinke scheut ironie: 'In het vak boven het venster typ je je vraag in *gewoon Nederlands*, zoals in figuur 3.2. Je leest het goed: in gewoon Nederlands. Kun je dat geloven? Een programma dat je werkelijk begrijpt. Waar zal deze gevaarlijke trend toe leiden?'

Een voorbeeld als dit bevestigt dat '*Daer omme lachen die liede*' een divers product van humoronderzoek in literatuur en taal is. De diversiteit van de bundel doet afbreuk aan de consistentie ervan, maar maakt het boek anderzijds tot een kleurrijk geheel met een veelheid aan essay's die de moeite van het lezen waard zijn; door hun originele inslag of door hun vermakelijke onderwerpskeuze. Als er twee zaken zijn waarvoor deze bundel het bewijs levert, dan is dat op de eerste plaats de overtuiging dat een wetenschappelijke aanpak van humoristische teksten zijn vruchten afwerpt en op de tweede plaats het idee dat het verschijnsel 'humor' van alle tijden, plaatsen en teksttypen is. Hoewel: sinds het lezen van Olf Praamstra's essay over Leidse studentenhumor, door Klikspan beschreven, ben ik van dat laatste niet meer zo zeker. Praamstra beschrijft hoe studenten in de negentiende eeuw regelmatig de rust

verstoorden in de schouwburg met luidruchtig en baldadig gedrag. De student van tegenwoordig is dat verleerd. Die vindt een bundel als *'Daer omme lachen die liede'* al komisch genoeg.

Feike Dietz